

סוגיות בצורות – תרגילים - 3

תשובון

חנה היאס

התקשורת מצהירה על **פְּנִיָּתָהּ** להיות כלב השמירה של הדמוקרטיה. ואכן היא **מְתַכְּנֶת** היטב לתפקידה זה. מן השעות שבהן טרם **הִתְנוּצָץ** הטל, טרם **שׁוֹרְרוּ** הציפורים את תפילת השחר, כבר שומעים את נביחותיהם של כלבי התקשורת, והם **מְשׁוֹחָחִים** בלהט **וּמְעוֹרְרִים** את ציבור שוחרי הצדק **הַמְצוֹתָתִים** להם, לזקוף אוזניהם ולהרים גבה: הייתכן? האומנם שערורייה כזו (או אחרת) **מְתַחַלְלֶת** במחוזותינו, ואנו נחשה? והם **קָמִים וּמְתַקוּמָמִים**...
וכלבי השמירה – ברצותם, הם **מוֹשִׁיטִים** את שרביט החסד **בְּחִינָה** לשור **מוֹעֵד** ו**מְעוֹדְדִים** את האמפטיה והחמלה כלפיו, וברצותם הם **מְנִיפִים** את מקל החובלים, **מְאוֹתָתִים** בו לעברם של אלה **הַמוֹצְצִים**, כביכול, את דמם של המסכנים. הם **מְשַׁסִּים** בהם את שוחרי הצדק, **הַמְתַּכְּנִים** בהתאם לגחמותיהם.
ואתם, אשר מוח לכם בקודקודכם, **הַתְּבוֹנְנֵי וְדוֹנֵי**: האומנם כלבי שמירה הם אלה, או שמא כלבים שדרושה שמירה מפניהם?...

1. רוב הפעלים בטקסט הם בזמן הווה. הסבירו מה התועלת הרטורית המושגת מעובדה זו.

שימוש בפועלי הבעה בהווה מגביר את תוקפם של הדברים, כאילו הם קורים בזה הרגע.

זה גם יוצר רושם של תופעה תמידית.

בכל אחד מזוגות המילים שלפניכם (1-3) שתי צורות המנותחות באופן אחד.

א. שבצו במשפט כל אחת מן הצורות, כך שאפשר יהיה להבין את משמעות כל צורה:

1) **הַתְּקִים** - המפגש **הַתְּקִים** במועד המתוכנן.

הַתְּקוּמָם – העובד **הַתְּקוּמָם** על החופשה שנכפתה עליו.

2) **מְתַכְּנֵן** – התלמיד **מְתַכְּנֵן** לחידון.

מְתַכְּנֵן - איש אינו **מְתַכְּנֵן** לפגוע בנו.

3) **מְאִית** – אני **מְאִית** את המילה כדי ללמוד את הכתיב שלה.

מְאוֹתָת – הרמזור **מְאוֹתָת** לנו לעצור.

ב. הסבירו מה המטרה ביצירת שתי צורות מאותו שורש ובאותו בניין. יצירת משמעות נוספת.

האם גם בצורות **דוֹנֵי** / **דִּינֵנו** קיימת אותה מטרה? לא. נימוק: שני הפעלים באותה משמעות.

ג. האם זוג הפעלים **מְצוֹתָתִים** ו**מְצַטֵּט** דומים לזוגות שבסעיף א? לא.

נמקו את תשובתכם: פעלים אלה אינם מאותו שורש: מצותת – השורש צ-ת-ת (=מקשיב). מצטט – השורש צ-ט-ט (=אומר דבר בלשון אומר).

ד. האם הפעלים **מְצַדְד** ו**מְצוֹדְד** דומים לזוגות שבסעיף א? לא.

נמקו את תשובתכם: פעלים אלה אינם מאותו שורש: מצדד – השורש צ-ד-ד (=עומד לצידו של...). מצודד – השורש צ-ד-ד (=צד את ליבו של...).

2. א. הפועל **לְהַתְּכַנֵּן** קשור לפעלים **לְהַתְּכַנֵּן** ו**לְהַתְּכַנֵּן**, אך שונה מהם. הוכיחו קביעה זו.

הַתְּכַנֵּן - כוון לפעולה מסוימת / כיוון את עצמו. **הַתְּכַנֵּן** - הכין את עצמו לקראת דבר מה. **הַתְּכַנֵּן** - עשה או אמר משהו מתוך מחשבה, מתוך כוונה.

ב. שבצו במשפט כל אחד מן הפעלים המודגשים ב-א באופן שימחיש את ההבדל ביניהם:

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים

אנו מתכוונים בהתאם להוראות החדשות.

הרב התכונן לדרשה.

זה לא נאמר במקרה, התכוונתי לכל מילה שאמרתי.

ג. הקיפו את המילים ששורשיהן נוצרו באותה דרך כמו השורש של הפועל **להתפונן** :

שקלול, **שכלול**, **צלצל**, **התאורה**, **התנוצץ**, **משעמם**, **זמריה**, **הצטנן**, **צחקק**, **תכלל**, **מבודד**, **הצטמרה**.

ד. ציינו בהכללה את הדרך שבה נוצרו הפעלים שהקפתם בסעיף ג :

הכפלת לה"פ.

ה. העתיקו מסעיף ג מילים משורשים מרובעים שלא הקפתם וציינו את הדרך שבה נוצרו :

שכלול – הוספת ש' - שפעל

צלצל – הכפלת שני עיצורים – כפולי הברה

משעמם – הוספת ש' - שפעל

תכלל – הוספת תחילית ת'

ו. בשלוש מן המילים בסעיף ג השורש הוא של שלוש אותיות.

1) העתיקו את המילים וציינו את השורש ואת הבניין של כל אחת מהן.

התנוצץ – נ-צ-ץ, התפעל

הצטנן – צ-נ-ן, התפעל

מבודד – ב-ד-ד, פועל

2) באיזו מן המילים יש דגש תבניתי? **הצטנן**

3) מדוע אין דגש תבניתי במילים האחרות?

כי נוספת בהן האות ו', שאינה מצורני הבניין או מצורני הנטייה.

ז. האם הפועל **תכנן** קשור בפעלים **להתפונן**, **להתכונן** ו**להתפנון**? בשורש לא, יש קשר במשמעות.

נמקו את תשובתכם. בשלושת הפעלים השורש נוצר **מכ-ו-ן**. **תכנן** נוצר **מת-כ-ן**.

בכל ארבעת הפעלים קיימת משמעות של כוונה והכנה.

ח. האם הפועל **תכנת** קשור בפעלים **להתפונן**, **להתכונן** ו**להתפנון**? לא

נמקו את תשובתכם. **תכנת** נוצר **מת-כ-ן**, נוספה אחריו ת'.

ט. באילו מן המילים שלפניכם השורש נוצר בדרך התצורה של **תכנת**? (הקיפו).

תרגל, **תצפת**, **תחזק**, **עברת**, **תדלק**, **חברת**, **תגבר**, **תבנת**

י. לאחרונה חדר ללשונו הפועל **לשזרע**, שפירושו – לזרוע עוד בחלקה שיש בה אזורים

דלילים. כתבו שלושה שורשים נוספים משלכם שנוצרו בדרך זו.

ש-כ-ת-ב, ש-ד-ר-ג, ש-כ-פ-ל

3. א. ציינו מה דומה ומה שונה בצמדי המילים המודגשות במשפטים שלפניכם :

1) שקט **שזר** בבית המשפט. איש האבטחה **צופף** אותנו כדי לפנות מעבר לשופט.

דומה : גזרת הכפולים : עה"פ זהה ללה"פ.

שונה : **שזר** – ש-ר-ר, בניין קל, זמן הווה ; **צופף** – צ-פ-פ, בניין פיעל, זמן עבר.

2) הילד **צולל** בעולמות של דמיון. שוב הוא **שזר** את הפזמון הידוע.

דומה : בכל אחד מן הפעלים שתי האותיות האחרונות זהות, לא בהכרח אותיות שורש.

שונה : **צולל** – צ-ל-ל, גזרת הכפולים, בניין קל, זמן הווה ;

שזר – ש-ז-ר, גזרת ע"י/ו, בניין פיעל, זמן עבר.

ב. שבצו בשני משפטים את הפועל **גולל** (ג-ל-ל), כך שתתקבלנה שתי משמעויות שונות.

מדינת ישראל
משרד החינוך
הפיקוח על המקצועות העצמאיים

ציינו בניין, זמן וגוף לכל אחת מן הצורות בהקשרן במשפטים שכתבתם.
הטו את המילה בעבר או בעתיד כדי לוודא שהצורות שונות.

הטיה בזמן אחר	גוף	זמן	בניין	המילה גולל במשפט
גלל	מדבר (יחיד)	הווה	קל	אני גולל את המגילה לאחר שאני קורא בה.
מגולל	נסתר	עבר	פיעל	העני גולל בפני העשיר את סיפור חייו.

- ג. לאיזה חלק דיבור שייכת המילה גולל בצירוף: **נסתם הגולל על...**? שם עצם
הסבירו את הצירוף: **אבדה התקווה ש...**
- שבצו את הצירוף במשפט: **בגלל התפשטות הקורונה נסתם הגולל על תוכניות הנופש שלנו.**
- ד. בהחלטות האקדמיה ללשון עברית, לשמות: **גולל, סוּרְג, שוֹבֵר, עוֹלֵל** – התקבלה צורה נוספת:
גולל, שוֹבֵר, סוּרְג, עוֹלֵל.
- (1) מה, לדעתכם, הביא את האקדמיה להחלטה זו? **הצורך להבחין בין פועל לבין שם עצם.**
- (2) מהי הצורה העדיפה לדעתכם? **גולל, שוֹבֵר, סוּרְג, עוֹלֵל.** נמקו. **כדי שתישמר ההבחנה בין פועל לבין שם עצם.**
- ה. לפניכם שתי צורות של השורש ס-ב-ב בניין פיעל והגדרותיהן העיקריות:
סָבַב – גרם, היה הסיבה ל...
סוֹבַב – הקיף; נע מסביב ל...
- שבצו כל אחת מהן במשפט כך שיהיה ניכר ההבדל במשמעות בין שתי הצורות.
- סוֹבַב** – הפעוט **סוֹבַב** את הסביבון בקלות. הנווד **סוֹבַב** בעיר עם מרכולתו.
סָבַב – הקב"ה **סוֹבַב** את האירועים לפי תוכנית הידועה לו מראש.